

Nacionalizacije slovenskega filma

MILAN LJUBIČ

Prva nacionalizacija (1945-1990)

Prva nacionalizacija slovenskega filma se je zgodila med majem 1945 in novembrom 1946. Nacionalizirana sta bila podjetje Emona film skupaj s kinom Union (solastništvo Milana Khama in Prosvetne zveze) ter kino Matica, ki je deloval v stavbi Slovenske filharmonije, lastnica je bila znana alpinistka Pavla Jesih.

Maja 1945 je bilo v klubske sobi hotela Slon ustanovljeno Filmsko podjetje Demokratične federativne Jugoslavije, podružnica za Slovenijo. Direktor je postal France Brenk, med ostalimi funkcionarji so bili Dušan Povh, France Kosmač, France Cerar in drugi. Še istega dne so predstavniki novoustanovljenega Filmskega podjetja obiskali Emona film, ki je skupaj s kinom Union deloval v stavbi Grand hotela Union in ustanovitelju, solastniku ter direktorju Milanu Khamu prepovedali vstop v lastne poslovne prostore.

Leto pozneje je Filmsko podjetje FLRJ, Direkcija za Slovenijo, Ljubljana, Gregorčičeva ulica 27/IV, prijavilo Milana Khama Javnemu tožilstvu. Na dokumentu je jasno viden in berljiv podpis: Brenk. Očitali so mu sodelovanje z okupatorjem, vojno dobičkarstvo, snemanje filmov za okupatorja (*Domobranska prisega*), snemanje in predvajanje filma *Protikomunistično zborovanje*, šikaniranje zaposlenih in podobno. Seveda so spregledali, da je za Emona film leta 1945 posnel dokumentarec *Ljubljana pozdravlja osvoboditelje* s posnetki majskega prihoda partizanov in prve slovenske vlade v Ljubljano.

Khama so obsodili na 8 mesecev zapora in mu odvzeli vso premoženje Emona filma ter kina Union. Ko se je pritožil, so zaporno kazen okrepili še s prisilnim delom. Dokazila o sodelovanju z OF, o podpori njenim članom in simpatizerjem, ki jim je Kham pomagal z denarjem od vstopnic za kino, niso pomagala. Šele Ljudska skupščina v Beogradu s predsednikom Ivanom Ribarjem in tajnikom Mošo Pijade na čelu ga je oprostila nadaljnega prestajanja dela kazni, ki je še ni prestal. Ko je v šestdesetih letih sešteval leta za upokojitev, je zaprosil za priznanje pokojninskih let, za katera je sam plačeval prispevke, ko je bil lastnik kina in Emona filma. Republiški sekretariat za kulturo, prosveto in znanost – vodil ga je Tomo Martelanc – je za mnenje zaprosil

Društvo slovenskih filmskih delavcev, ki je dalo odklonilno mnenje. Ker je bil že v letih in šibkega zdravja, delovne dobe za upokojitev pa ni imel dovolj, čeprav je delal in plačeval prispevke, se je obrnil na Komisijo za priznanje vojnih let, saj je bil aktivni član OF od leta 1941. Priznali so mu sodelovanje z narodnoosvobodilnim gibanjem od 1941 do 1945, dvojno. S tem priznanjem je imel delovnih let več kot dovolj in se je lahko upokojil s statusom udeleženca NOB. Zadnje moralno priznanje za časa življenja je bila listina občine Ljubljana za zasluge v času NOB. Verjetno je Milan Kham edini "sodelavec okupatorja", ki ima priznana dvojna borčevska leta in ki je za "sodelovanje z okupatorjem" dobil listino zaslužnega meščana Ljubljane.

VZROK JE POTREBNO ISKATI DRUGJE: EMONA FILM JE BILO EDINO FILMSKO PODJETJE, KI JE IMELO NAPRAVE ZA SNEMANJE, RAZVIJANJE IN KOPIRANJE FILMA, NAPRAVE ZA SNEMANJE ZVOKA, SKRATKA VSE, KAR JE OMOGOČALO SICER KOLIČINSKO SKROMNO, A CELOVITO FILMSKO PROIZVODNJO. TO JE BILO TREBA VZETI, PA ČEPRAV S KONSTRUIRANO OVADBO.

Navedbe v prijavi Filmskega podjetja DFJ so se izkazale za izmišljene in tendenciozne, še zmeraj pa niso jasni motivi Društva slovenskih filmskih delavcev, ki je v šestdesetih letih, ko je bilo delovanje Milana Khama v času NOB znano dejstvo, odreklo soglasje za priznanje delovne dobe, ki si jo je Kham sam plačeval.

Druga nacionalizacija (1990 - 1994)

Ta sodi v leto 1991. Leta 1945 je ljudska oblast zasegla cerkev Sv. Jožefa in jezuitski samostan v Ljubljani ter ju dodelila Triglav filmu, kot se je po novem imenovalo nekdanje Državno filmsko podjetje. Čez nekaj let (1955) se je ločilo na dve samostojni podjetji: Triglav film (proizvodnja filmov) in Filmservis (filmske tehnične usluge), enako se je zgodilo v drugih republikah. Po dobrem desetletju delovanja so vsa ta podjetja propadla. Če smo hoteli v Sloveniji ohraniti svojo filmsko bazo, ki je bila naprodaj, smo jo morali odkupiti iz stečajne mase. Leta 1955 ustanovljeno podjetje Viba film, ki so ga po vzoru srbskih filmskih delavcev ustanovili slovenski ustvarjalci, je poskušalo prepričati republiške organe, naj kaj ukrenejo za ohranitev filmske baze, a naklonjenega odziva ni bilo. Je pa pristojni organ, Republiški sekretariat za kulturo, prosveto in znanost dovolil, da se za eno leto odpovemo filmski proizvodnji in denar za domači film namenimo nakupu tehnične baze. Tako smo z odrekanjem filmu (glavno breme je nosil France Štiglic, ki se je tedaj odpovedal filmu *Povest o dobrih ljudeh*) leta 1968 prišli do nakupa filmske tehnike v lasti propadlega Filmservisa in še leta smo odplačevali kredit za nakup ostankov Filmservisa. S tem pa smo slovenski filmski ustvarjalci preko Vibe filma postali lastniki filmske

MILAN LJUBIC

tehnične baze in cerkve s samostanom. Zaradi nesposobnih vodilnih, ki so bili politično nastavljeni, je podjetje Viba film zašlo v finančne in programske težave. Pisalo se je leto 1990, čas prve DEMOS-ove vlade. Enopartijskega sistema je bilo konec in s tem tudi možnosti, da bi partija podpirala svoje (nesposobne) kadre. Februarja 1991 je šlo podjetje slovenskih filmskih ustvarjalcev Viba film v likvidacijo. Medtem se je zamenjala tudi vlada. Novi predsednik Janez Drnovšek in njegova vlada so izkoristili nastalo stanje in cerkev s samostanom vrnilo upravičencu, katoliški cerkvi.

FILMSKI USTVARJALCI SO ŠE ENKRAT OSTALI Z DOLGIM NOSOM IN PRAZNIH ROK – BREZ PROSTOROV ZARADI DENACIONALIZACIJE IN BREZ SNEMALNE TEHNIKE ZARADI LIKVIDACIJE VIBE. TEMU BI LAHKO REKLI DRUGA NACIONALIZACIJA SLOVENSKEGA FILMA.

Tretja nacionalizacija (po 1994)

To je ustvaril Zakon o Filmskem skladu RS. V šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja se je po Jugoslaviji iz Srbije razširil sistem »učesča«, participacije pri proizvodnih stroških filma. Filmski ustvarjalci smo, če smo hoteli delati, morali sovlagati v film ter pokriti del proizvodnih stroškov. Ta denar smo dobili povrnjen od prodaje filma in uspešnosti na domačem in tujem trgu. Po pogodbah smo o usodi filma odločali skupaj, lahko smo iskali sponzorje, lahko smo vplivali na zmanjševanje stroškov proizvodnje, lahko smo soodločali na sejah organov Viba filma.

Z ustanovitvijo Filmskega sklada in s sprejetjem Zakona o filmskem skladu smo te pogodbene pravice izgubili. 24. člen zakona namreč določa, da s filmskim fondom Vesna filma in Viba filma razpolaga Filmski sklad. V 15. letih obstoja FS niso ne vodstvo ne nadzorni organi upoštevali določil pogodb številnih filmov, da morajo sovlagatelje povabiti k soodločanju o usodi avtorskih del, h katerim so prispevali ustvarjalno in finančno. Vsak projekt je imel dve vrsti pogodb – kolektivno in individualne. Kolektivna je določala, pod kakšnimi pogoji bo filmski kolektiv skupaj z Viba filmom izdelal posamezen film, na tej podlagi pa so bile sklenjene individualne pogodbe s posameznimi avtorji. Vrsta filmov, zlasti tistih, ki so imeli dober odmev pri gledalcih in kupcih v tujini, je sovlagateljem povrnila vložke, včasih pa tudi prinesla dobiček. Ne sicer velik, a kljub temu zadovoljiv. S tem je bil vsaj namen participacije oz. sovlaganja upravičen.

Danes se dogaja festivalomanija. Filmi dirkajo s festivala na festival, producenti se brigajo le za vedno nove projekte, vtis je, kot da se za film, ko je enkrat narejen, nihče več resno ne zanima. Tam, kjer se v svetu šele začne skrb za film, to je skrb za prodajo in plasma, se pri nas zadeva neha.

S TEGA VIDIKA JE BILO NEKDANJE SOVLAGANJE CELO SMISELNO IN USPEŠNO. IMELI SMO ZAVEZO SKRBETI ZA SVOJE FILME. ZAKON O FILMSKEM SKLADU NAM JE TO ZAVEZO ODVZEL, KLJUB KOLEKTIVNIM POGODBAM.

ZGODILA SE JE TRETJA NACIONALIZACIJA SLOVENSKEGA FILMA.

Lahko bi rekli, da smo bili nekdaj filmski ustvarjalci delničarji svojih filmov, čeprav pojma delničar v tistih dneh *socializma s človeškim obrazom* nismo poznali. Od nekdanjih vložkov pa sovlagatelji danes nimajo nič. Seveda, ker nam je »nacionalizacija filmskih sovlaganj« odvezala pravico do soupravljanja z našim lastnim kapitalskim vložkom, ni nobene spodbude za samoiniciativne tržne aktivnosti. Delamo za arhiv.

10 vprašanj za službo promocije in trženja Filmskega sklada

•Kakšen je delež proračuna Filmskega sklada, namenjen promociji in trženju slovenskih filmov na letnem nivoju – za zadnjih petih let? Podatki naj bodo v absolutnem merilu (v €) in relativnem glede na letni proračun FS.

•Kakšen je bil dohodek iz prodaje oz. trženja slovenskih filmov v tujini v zadnjih 15 letih – po letih?

•Kakšno je notranje razmerje teh prihodkov – glede na prihodke s festivalov (t. im. »festival fee«), prihodke iz prodaje pravic za predvajanje na tujih televizijah in iz kinematografske distribucije slovenskih filmov ter morebitne distribucije na AV nosilcih v tujini?

•Kateri slovenski filmi v zadnjih 10 letih so bili v redni kinematografski distribuciji v tujini in kje oz. koliko časa?

•V kakšnem razmerju se deli prihodek iz distribucije slovenskih filmov v tujini med producentom in FS? Je to razmerje fiksno, torej definirano z razmerjem vložka FS in producentov oz. koproducentov (v skladu s Splošnimi pogoji poslovanja FS) ali obstaja možnost fleksibilnega dogovarjanja s producenti?

•Kakšna je nacionalna strategija glede promocije slovenskega filma v tujini?

•Na kakšen način sodeluje služba za promocijo in trženje FS pri pripravi sprememb zakonodaje na področju slovenskega filma?

•Kakšen je vsebinski, terminski in finančni načrt promocije in distribucije filmov iz programa FS za leto 2009 – torej filmov, katerih proizvodnja bo končana v sezoni 2009/10, v prihodnjem letu? Za Slovenijo in za tujino?

•Na kakšen način je definirano financiranje, sodelovanje in koordinacija aktivnosti s »sales agenti« na tem področju? Kako se v tem primeru deli prihodek iz prodaje filmov na tuje teritorije?

•Na kakšen način poteka sodelovanje z »zunanji akterji« na tem področju – npr. organizatorji drugih kulturnih prireditev v tujini?

Gorazd Trušnovec

(odgovore pričakujemo v naslednji številki Ekрана)